

Jubilæumsskrift

1905 - 2005

SELSKABELIG- OG
FOREDRAGSFORENING
FOR
BYLDERUP OG OMEGN

Her blev der af og til skrevet om generalforsamlingerne – uden dog at komme nærmere ind på, hvad foreningen havde tilbudt af arrangementer i årets løb. Så heller ikke her fandtes oplysninger.

Dernæst har man forsøgt at læse i diverse bøger og almanakker om Sønderjylland. Der har været en del samtaler med flere personer, som er født og opvokset i Bylderup sogn, men desværre har de ikke haft meget materiale liggende – gentagne efterlysninger har heller ikke bragt noget frem.

Det var især den første tid under tysk herredømme, det var spændende at vide lidt mere om.

Men lad os begynde med begyndelsen.

Som alle ved kom Sønderjylland efter krigen i 1864 under tysk herredømme. Selv om præsterne op mod århundredskiftet gjorde meget for at forbedre forholdene, idet de byggede jernbane og lavede bredere veje, så var der mange, der ikke syntes særligt godt om myndighederne.

Selvfølgelig var de tysksindede glade – og en del af de folk, der hørte til "Indre Mission" bøjede sig. "Man skulle være øvrigheden underdanig", sagde de tyske præster – så de holdt sig væk fra de nationale møder, som H.P.Hanssen drog rundt og prøvede at afholde.

I Slogs Herred var der en del tyske sogne, men også nogle danske "enklaver", for eksempel Bylderup, der blev kaldt "Det lille Danmark".

Hertil kom der omkring århundredskiftet et meget dansksindet ægtepar – Lise og Jes Jacobsen. De kom fra østkysten og blev bestyrere på Bylderup Bov Mejeri, hvorfra de arbejdede for danskheden.

For at være friere stillet købte ægteparret Lendemark Mølle, og hertil inviterede de naboer og venner til "selskabelige" sammenkomster (sådan skulle de betegnes, da politisk aktivitet var forbudt). Der blev

DET ER GANSKE VIST

I 2005 har "Selskabelig- og Foredragsforening for Bylderup og Omegn" eksisteret i 100 år og et sådant jubilæum er nok værd at fejre.

I den anledning blev der nedsat et lille udvalg, der skulle prøve at finde ud af, hvad der var sket i foreningen i de mange år.

Det lød som en nem opgave, men det viste sig, at ingen havde tænkt på at nedfælde noget på papir – altså føre protokol – før i 1960, så man måtte gå på jagt i diverse arkiver og gemmer for at finde ud af, hvilke arrangementer foreningen havde tilbudt.

Udvalget har været på flere arkiver, blandt andet i Tønder og gennemløjet diverse årgange af "Vestslesvigsk Tidende" i 1904 og cirka 10 år frem i håb om at finde omtale af foreningen.

Der fandtes mange morsomme annoncer, der afspejlede forholdene på den tid, ligesom der var pudsige episoder – men meget lidt om foreningen i Bylderup. Den første var en lille annonce fra den 6. januar 1907.

Man har også været på Landsarkivet i Aabenraa, hvor der var en forhandlingsprotokol fra Slogs Herreds Hus for tiden 1909 – 1975.

5

Møller Jes Jacobsen,
der drev Lendemark
Mølle fra 1902 -
1922.

sunget danske sange, ligesom der var oplæsning. Med tiden kom der flere og flere i Bylderup sogn med.

Lise Jacobsen fik sammen med andre sønderjyder mulighed for at komme en tur til København på oplæringskursus. De blev undervist af en kongelig skuespiller.

Sammenkomsterne blev holdt i flere år – af og til med en foredragsholder – endda sommetider med en fra "det gamle land". Det kunne være farligt, for sådanne møder skulle anmeldes til den tyske amtsforstander. Det kunne der naturligvis ikke være tale om for danske statsborgere, så de blev smuglet ind og ud igen ved gode menneskers hjælp.

Sammenkomsterne blev større og større og førte vel til dannelsen

Lendemark Mølle. Opført omkring 1870 og virkede til omkring 1930. I 1892 kom der landbrug til ejendommen ved køb af præstegårdsjord. Nedlagt som landbrug 1752 ved jordfordeling. Foto fra 1905.

af "Selskabelig Forening" i 1905, og det var naturligt, at det var Jes Jacobsen, der blev formand.

Folk begav sig gerne meget langt til fods for at komme med til disse møder. Da tilstrømningen blev større og større, blev stuerne for små, og man tyede til kroen.

Her begyndte de tyske myndigheder at chikanere - for eksempel blev et møde på kroen aflyst, fordi lokalet ikke kunne godkendes på grund af en revne i gibsloftet! Derfor måtte deltagerne gå hjem igen.

En anden gang blev kvinderne forment adgang til kroen - ganske vist i strid med foreningsloven - men det så de tyske myndigheder stort på.

Endelig var der i vinteren 1908 et møde på Bylderup kro i sognets afholdsforening. Den tyske amtsforstander nedlagde forbud mod mødet, hvis ikke døren ud til forstuen stod åben - af hensyn til brandfaren, og der måtte ikke være mere end 40 personer i salen.

Det var lærer Lorenzen fra Ballum, der skulle tale og han vandrede op og ned i lokalet med sin store frakke på, mens han talte. Der var lige

Bylderup Sogns præstegård frem til 1982. Opført efter en brand i 1875.

så mange mennesker i krostuen, så han holdt sit foredrag en gang til.

Denne aften fik det den konsekvens for ham, at han mistede sit embede. Jo, det var farligt, at vedgå man var dansk! Sognets præst, pastor Braren skulle også tale, men var forsinket. Der måtte kun være ½ time mellem de forskellige talere, ellers blev det opfattet som et nyt møde og så skulle der en ny anmeldelse til, så gode råd var dyre.

Derefter rejste én sig og sagde, at nu ville han holde foredrag: "Mine herrer! Rovmorderen Bulotti er i dag blevet fanget i Ribe". Det var alt - men så var der fred i 29 minutter igen!

Da præsten kom, mente han, det var bedre at flytte mødet, og så inviterede han alle til præstegården i stedet for. Man gik til Lendemark to og to og fik en god aften.

Det var den slags chikaner fra de tyske myndigheder, der fik bægret til at flyde over og fik en række mindre ejendomsbesiddere (de store gårde var på tyske hænder) til at danne et aktieselskab, så man kunne få bygget et hus, der var ens eget og som kunne være samlingssted for "Selskabelig Forenings" aktiviteter.

Det skete i 1908 og det lykkedes at tegne så mange aktier, at byggeriet kunne planlægges og sættes i gang.

Det stod færdigt i 1910 og var klar til indvielse, men det tyske bygningstilsyn fandt, at der manglede et bræt fra kvisten til skorstenen til brug for skorstensfejeren. Det skulle naturligvis rettes.

Slogs Herreds Hus blev i stedet indviet den 22. januar 1911.

Ved indvielsen skulle der være en tysk gendarm med kendskab til det danske sprog til stede, og han aflagde beretning til de tyske myndigheder - der var 180 gæster.

Den første formand for Slogs Herreds Hus var Mathias Matthiesen, Sønder Bylderup.

Nu havde "Selskabelig Forening" fået "eget hus", men det gjorde ikke arbejdet i foreningen nemmere.

Det famøse bræt der manglede

Lovgivningen inddelte foreninger i 3 kategorier, nemlig:

- Politiske foreninger
- Offentlige foreninger
- Private foreninger

De to første kategorier var under politiopsyn. Det betød, at der ikke måtte afholdes møder uden politi tilladelse, og at møderne skulle anmeldes 3 x 24 timer før afholdelsen. Myndighederne var meget strikse med, at tidspunkterne blev overholdt.

Kvinder, læringe og andre elever måtte ikke være medlemmer af politiske foreninger, og de måtte heller ikke være mødedeltagere. Det betød, at myndighederne bestræbte sig på at få så mange foreninger som muligt erklæret politiske, så de på den måde kunne have en stor magt over det danske foreningsarbejde.

Visse steder gik man endda så vidt, at overvågning også gjaldt gudstjenester, bryllupper o.s.v..

Den slags chikaner er nok også skyld i, at det er så svært at finde oplysninger om foreningens arbejde på den tid.

Der er fundet et par annoncer i "Vestslesvigsk Tidende", blandt andet om dilettantforestilling den 18. januar 1913 - en generalprøve, som var for foreningens børn og voksne med efterfølgende kaffebord.

Den 19. januar 1913 begyndte forestillingen kl. 7 præcis. Der var kaffebord og bål bagefter - madkurve måtte medbringes - og man kunne få et nyt medlemskort fra kl. 6.

Avisen skriver, at der var 230 tilskuere. Der findes også en notits om generalforsamling den 29. januar 1913 kl. 7.

Den 30. marts 1913 kl. 4 var der gymnastikopvisning af et pigehold og et karlehold - tagesom der var opvisning af folkedansere fra Hjordkær. Bagefter var der fælles kaffebord - madkurve medbringes! Annonce indrykket den 18. april 1913: "Jes Jacobsen søger en ung karl til landbruget den 1. maj 1914. N.B. Helst personlig henvendelse". (Jes Jacobsen var jo formand for "Selskabelig Forening".)

**Johannes Jacobsen, forpagt,
Dyndvød pr. Guderup.**

En ung Karl

soges til Landbruget til 1. Maj 1914
J. Jacobsen,
Lendemark Mølle pr. Byld. Bøv.
NB. Helst personlig henvendelse.

En ung Pige

1. august 1914 begyndte 1. verdenskrig. Straks derefter blev de stærkeste agitatorer arresteret og ført til Flensborg. Det drejede sig blandt andet om Lise Jacobsen, pensioneret lærer Jepsen, Bylderup øst (far til Christian Jepsen) og Mathias Matthiesen (formand for Slogs Herreds Hus).

Det var dog kun en kort arrestation, hvorefter arbejdet for danskheden kunne fortsætte.

Det har ikke været muligt at finde noget om foreningens aktiviteter i årene under krigen, blandt andet fordi Forsamlingshuset blev beslaglagt og benyttet til lager af både korn, madvarer, uniformer og våben. Det var navnlig gamle landstormstropper, som var der.

Ovenover forsamlingshuset var der en lejlighed til værtinden, og den var ikke beslaglagt. Skiftende værtinder kunne dog ikke forliges med de tyske soldater, og det endte med, at en gammel tysk kromand, der var kommet til Bylderup før krigen og som her drev en kro, solgte kroen og blev vært i det danske Forsamlingshus. Han kunne holde de tyske soldater i ørerne, så alle var tilfredse.

I 1919 blev beslaglæggelsen af Slogs Herreds Hus ophævet, og den gamle bestyrelse samledes igen, for at få bragt orden i sagerne.

"Selskabelig Forening" tog også fat på arbejdet. Den 31. januar 1919 var der generalforsamling. Aannonen er underskrevet af Jes Jacobsen, og man mener, det var på denne generalforsamling, gartner Christian Jepsen blev valgt til ny formand – en post han bestred i ca. 40 år.

Gartner Christian Jepsen.
Formand for "Selskabelig
Forening" fra 1919 til 1958.

Jes Jacobsen havde været med i krigen, og imens havde hans kone Lise Jacobsen passet det hjemlige så godt, hun kunne. Men møllen havde det ikke for godt, og økonomien var elendig. Gode venner skaffede Jes Jacobsen arbejde i Tønder, og han flyttede dertil med sin familie.

Nu fulgte tiden op til afstemningen. Der blev holdt adskillige møder, og selve afstemningsdagen den 10. februar 1920 blev en glædens dag

for "Det lille Danmark", som Bylderup så ofte var blevet kaldt. Der var 63% danske stemmer i modsætning til flere af nabosognene, hvor der var tysk flertal, for eksempel i Burkal sogn, hvor der var 51% tyske stemmer.

Som sagt findes der ingen selvstændig protokol for "Selskabelig Forening", men Slogs Herreds Hus har en forhandlingsprotokol fra 1909, hvor der sjældent nævnes noget om foreningen og dens virke.

Kun ved generalforsamlinger er der nævnt navne på de bestyrelsesmedlemmer, der blev skiftet ud.

Hvornår præcis foreningen har skiftet navn, er det ikke til at fastslå, men i 1922 står den omtalt som "Selskabelig Forening" og i 1924 og 1925 som "Selskabelig- og Foreningsforening".

Indtil genforeningen arbejdede man for "sagen", senere blev det det nationale, man beskæftigede sig med. Det ses blandt andet i en omfattende brevveksling mellem H.P. Hanssen og Christian Jepsen.

H.P. Hanssen repræsenterede Sprogforeningen, som gav penge til støtte for foreningsarbejde i de forskellige forsamlingshuse i Slogs Herred. Pengene blev fordelt efter størrelsen af de enkelte foreningsforeninger.

Man kunne opleve, at eftertragtede talere "gik på omgang".

Gartner Jepsen havde også en del at gøre med de store to-dages møder, som Sprog- og Skoleforeningen afholdt hvert efterår i Slogs Herreds Hus – med fortræffelige foredragsholdere. Lørdag eftermiddag var møderne "fortrolige" – så spiste man sammen, og der var underholdning om aftenen. Søndag var der gudstjeneste og derefter foredrag om eftermiddagen.

I 1938 døde formanden for forsamlingshuset, Mathias Matthiesen, og derefter blev gartner Jepsen, foruden at være formand for foreningen, også formand for "huset", og de to funktioner blev således knyttet tæt sammen ledelsesmæssigt.

Man begyndte at kæde vinterens foredrag sammen til en "foreningsrække", som man solgte kort til om efteråret. Der blev solgt mange, for landmændene købte også kort til deres karle og piger.

Udover foredragene var det især dilettant, der kunne samle folk.

Det begyndte allerede inden 1. verdenskrig, men måtte så holde pause til efter genforeningen.

Mange unge ville gerne være med i de forskellige stykker og gik gerne langt i de kolde og mørke aftener to gange om ugen for at øve. Det var som regel gartner Jepsen, der fandt stykkerne og instruerede.

Der var i mange år en del gengangere blandt skuespillerne, og de kunne tit klare det hele selv. Dragter fik man udefra. Der var mindst to forestillinger om året, nemlig til fastelavn og "kartoffelhøtte".

Dilettantforestillinger har holdt sig op gennem årene, og det har været en god indtægtskilde for foreningen.

I årenes løb var der mange unge – såvel karle som piger – der dyrkede gymnastik i "huset".

I tyverne og trediverne kunne der godt være modsætninger mellem dansk og tysk, men gartner Jepsen var en god mand at have i området, for han formåede at styrke det danske.

Den store aktivitet i Forsamlingshuset gjorde, at det blev nødvendigt at udvide, og der blev skaffet kapital, så der i 1936 ved 25-års jubilæet var bygget en fløj til.

Der var blandt andet kommet bedre varme og bedre køkken, og scenen var blevet gjort væsentlig større, ligesom der var lavet en orkestergrav af lokale håndværkere – vederlagsfrit.

Det var lokale musikere, der spillede. Der var plads til 5 – endda med klaver.

De spillede dels til dilettant og dels til dans, hvor de sørgede for at folk fik lært de sidste nye melodier og teksterne dertil.

Når "graven" ikke blev brugt, var den dækket til, så den næsten ikke kunne ses. Den var i brug helt til 1956.

Elba Stationsforstander Sine Thomsen Chr. Jepsen
Johan Lorenzen

"Sparekassen" - 1925.
Anna Knudsen Arnold Knudsen Anne Andersen

Chr. Jepsen Arnold Knudsen Asmus Jacobsen
Amus Skovsgaard

"Til Sæters" - 1929.
Frieda Thomsen Kirsten Matthiesen Johan Lorenzen

Hvad der derimod ikke blev råd til, var nye toiletter, så man skulle fortsat den lange vej i kulde og mørke til de gammeldags "då", som var omme bagved - det var navnlig ikke sjovt for kvinderne.

Da 2. verdenskrig kom, blev foreningens aktiviteter mere og mere nedtonede, dels på grund af mørklægning, udgangsforbud og mangel på varer og dels fordi forsamlingshuset i den sidste del af krigen var belagt med tyske soldater.

Efter krigen mødte folk hurtigt op igen til de forskellige arrangementer. Der var et stort behov for at mærke fællesskabet. Man fortsatte med at have en foredragsrække, hvortil der kunne købes kort formelst 7 kroner.

Der var stadig dilettant, og nu kom der også professionelle teatre. Harald Jørgensen drog land og rige rundt med populære forestillinger. Desuden var der rejsende biograf én gang om måneden for 1 krone.

"Slogs Herreds Hus" 1936.

Sådan fortsatte aktiviteterne i en række år til alles tilfredshed.

I 1956 kom der et ungt lærerpar til Bylderup, og det varede ikke længe, før Tage Madsen blev valgt ind i bestyrelsen, hvor han i 1958 blev formand, og Christian Jepsen blev æresmedlem, som tak for sin store indsats. Han fortsatte dog som formand for "huset", så herefter blev foreningen og "huset" mere adskilte. Det betød, at foreningen fik sin egen protokol, så det nu kunne ses, hvad der skete. Der fortsattes uden større ændringer.

Det er oplyst, at der for eksempel et år havde været 2300 deltagere til 17 forskellige arrangementer, samt at der afholdtes fester med spiritusbevilling.

I 1960 fik "huset" en tiltrængt ansigtsløftning og blev udvidet med ny garderobe, ny lille sal, nyt køkken, forlængelse af den gamle sal og nye toiletter. Dertil en forbedring af viertens lejlighed.

Tage Madsen.
Formand fra 1958
- 1981 og igen 1987
- 1994.

"Slogs Herreds amatører" 's første stykke på friluftsscenen bag "Slogs Herreds Hus". Det havde premiere den 4. juni 1967 med 250 tilskuere. Det blev opført 4 gange - med tilsammen ca. 950 tilskuere.

Fra en af prøverne på "Sommer i Tyrol".

For første gang lykkedes det at få rettighederne til at opføre et stykke, der ellers var forbeholdt det professionelle teater. Stykket havde premiere den 7. juni 1970 i Jels. Det blev opført 8 gange - for ialt ca. 3000 tilskuere.

I 1962 arrangerede foreningen en udelelandsrejse i samarbejde med Anker Støvring. Turen gik til Harzen og var en succes.

I årenes løb var store dele af mergelkullen fyldt op, og der var lavet friluftscene og en stor parkeringsplads.

I 1964 blev friluftsscenen indviet. Det var "Sønderjyds Forsøgsscene", der opførte "En søndag på Amager".

Da det hele virkede fint, gav det stødet til, at foreningen besluttede selv at lave friluftsteater under navnet "Slogs Herreds Amatører". Der kom aktører fra et stort område, og man spillede fortrinsvis operetter, hvor der også var brug for mange musikere.

De første 10 år turneredes i landsdelen, men de sidste 10 år blev der udelukkende spillet på scenen bag Slogs Herreds Hus.

Det var en festlig og succesrig periode fra 1967 til 1986, men så fandt man, at der skulle nye tiltag til.

I 1976 var Slogs Herreds Hus atter blevet udvidet med en tilbygning,

der rummede en ny stor sal og skydebane i kælderen. Rammerne var altså i orden til det nye projekt "5 højskoledage" i Slogs Herreds Hus.

Det har nu eksisteret i 18 sæsoner. Første gang var der 65 deltagere og sidst var der over 200.

De kommer fra næsten hele landet til en række gode foredrag, fin bespisning og socialt samvær. Det foregår altid i den sidste hele uge i september.

I treserne og halvfjerdsene var der et stigende salg af adgangskort, som kulminerede 1973 med salg af over 300 kort.

I firserne startede man aftenskole, hvor der blev tilbudt undervisning i for eksempel sprog og diverse hobbyprægede emner. I begyndelsen

20

var der fin tilslutning, men i de senere år er interessen ikke så stor, blandt andet fordi det er blevet dyrere, der er større konkurrence og endelig skal AB-skolen, som den hedder, være en selvstændig afdeling af foreningen.

Billede fra de første "Højskoledage" 1987.

På samme tidspunkt arrangerede man jævnligt udstillinger, der viste folks fritidsinteresser. Desværre var det ikke så meget lokale folk, der udstillede, men mere folk udefra.

Foreningen støttede i disse år også arbejdet med at lave film om "gamle håndværk", hvor især lokale pensionerede fagfolk demonstrerede deres arbejde, som de havde lært det og fortalte om det – på sønderjydsk. Disse film er blevet vist meget ude omkring – især i pensionistforeninger.

21

Billede fra de sidste afholdte "Højskoledage".

Søren Hansen, formand 1981 - 1987.

I 1981 byttede Søren Hansen og Tage Madsen arbejde i bestyrelsen, således at det blev Søren Hansen, der blev formand – en post han bestred i 6 år – og så vendte Tage Madsen tilbage til formandsposten.

Desværre er salget af kort i de senere gået jævnt ned ad bakke, blandt andet på grund af konkurrence fra fjernsyn og de mange tilbud fra idrætsforeninger, biblioteker og lignende. I familierne arbejder begge

22

parter for det meste, og børnene deltager i mange fritidsaktiviteter, hvor det tit kræver, at der skal køres til og fra. Derfor kan det være svært at tage sig sammen til at gå til foredrag med mere.

Heldigvis er der dog stadig mange, der synes, det er hyggeligt og givtigt at være med i foredragsforeningen, hvor der stadig holdes fast ved en foredragsrække, gerne suppleret med en sangaften. Der samarbejdes med Menighedsrådet, hvor arrangementerne foregår dels i Kirken og dels i Forsamlingshuset.

Der er også tilbud på professionelle cabaret'er eller lignende og selvfølgelig dilettant, der dog kun foregår een gang årligt. Der er pæn tilslutning, men det ville være dejligt, hvis der kom flere unge eller i hvert fald yngre mennesker til arrangementerne – det kommer forhåbentlig.

I 1994 valgtes Henrik Nissen til formand i stedet for Tage Madsen, og i 1999 blev Tage Madsen æresmedlem.

Henrik Nissen, nuværende formand.

23

Tænk engang – det er kun den femte formand, foreningen har i løbet af sin 100-års historie.

Det vidner om medlemmernes trofasthed.

Efterhånden som kommunen bliver større og større, vil man opdage værdien af sammenhold i det nære samfund, og i det regi vil der nok i mange år endnu være brug for foreninger, som den gamle hæderkronede

**"SELSKABELIG - OG FOREDRAGSFORENING FOR
BYLDERUP OG OMEGN".**